

Afschaffing van jacht: een Europees probleem

In een Italiaanse paperback schrijft de auteur Andrea Chiti-Batelli, schrijver van zo'n tien boeken, over afschaffing van de jacht, een Europees probleem met kritische beschouwingen en een verklarende bibliografie.

Volgens haar berokkent de jacht niet alleen schade aan de ecologie, maar is het bovendien de oorzaak van duidelijk aantoonbaar lijden van honderden miljoenen verwonde dieren, terwijl dit ons allen berooft van de vreugde van hun aanblik, is dat in de jagers een symptoom van sadistische en destructieve instincten, die een abnormale en kinderlijke persoonlijkheid openbaren.

Zij vindt daarom, omdat de jacht eigenlijk onbeheersbaar is, er niets anders overblijft dan het radicaal af te schaffen als een anachronistisch overblijfsel dat niet verenigbaar is met de moderne beschaving en onze waardigheid.

Het onderwerp is evenwel zo moeilijk geworden door onze culturele en godsdienstige tradities, gespeend van iedere consideratie met de dieren en hun lijden, alsmede door machtige economische belangen, in het bijzonder van de wapenfabrikanten, dat ze alles over de jacht compliceren. Vandaar, zo schrijft zij verder, dat het van uitgesproken belang is voor de opvoeding op de scholen. Het gevoelig maken van de jonge generaties voor: een pedagogische en culturele vernieuwing waarvoor alleen de federale eenheid van Europa een passend kader en een krachtige impuls zal zijn.

Andrea Chiti-Batelli: *Abolizione della caccia, problema europeo. Considerazione critiche e bibliografia regionale. L'Italia e l'Europa.* 158 bladzijden (1997). Uitg. Piero Lacaita Editore, Vico degli Albanesi 4, I-74024 Manduria (TA), Italië, tel. & fax (099) 871 11 24, tevens gevestigd te Bari en Roma. Prijs It.L. 15.000.

Adres auteur: Dott. Andrea Chiti-Batelli, già Consiglieris del Senato e Segretario delle Delegazioni Italiano alle Assemblee Europee, Via B. Intieri 10, I-00191 Roma, Italië.

Gedomesticeerde grote grazers in natuurterreinen en bossen II

Dit tweede deel over de gedomesticeerde grote grazers in onze natuurgebieden handelt over de effecten van begrazing. De studie gaat over natuurdoeltypen in acht terrestrische fysisch-geografische regio's (FGR) in ons land. De resultaten uit de analyse van honderdvijftig publicaties, honderd onderzoeksresultaten, zijn als zodanig gegroepeerd.

Dat deze publicatie de moeite waard is om er kennis van te nemen voorspelden wij al eerder in Het Vogeljaar (zie Vogeljaar 45 (1) 1987, bladzijde 38).

De onderzoekers wijzen op een groot aantal nadelige effecten op de biodiversiteit van natuurgebieden als gevolg van de inzet van grote grazers. Met name over de effecten op de fauna is weinig

bekend. Zij wijzen op het feit dat uit achtenveertig onderzoeksituaties in matig intensieve begrazing het soortenaantal afneemt met minimaal vijftig procent! Ook bij planten is er groot verschil of verandert de samenstelling van de vegetatie. Gevoelig zijn in kleine in gras-, kruid- en struiklaag levende evertrebraten en vertebraten. Kennelijk zijn deze in hun voorkomen meer afhankelijk van vegetatiestructuren. Methodisch schieten ook veel onderzoeken tekort. Het lijkt erop, dat na een periode van euforie over de introductie van grote grazers een kritische blik meer dan noodzakelijk is. Met name over de inzet van deze huisdieren, op welke plaats, hoe en wanneer en mogelijk ook in het licht van de oude vraag, waarom worden ze ingezet in de natuur?

P.M.

W.K.R.E. van Wingerden, F.A. Bink, D.A. Jonkers, F.J.J. Niewold & A.L.J. Wijnhoven: *Gedomesticeerde grote grazers in natuurterreinen en bossen: een bureaustudie II. De effecten van begrazing (1997)*, 128 bladzijden, foto's in zwartwit, tabellen, uitgebreide literatuuroppgave en 1 bijlage. Te bestellen bij het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen door overschrijving van f 51,50 op girorekening 948 540 onder vermelding van de titel en het rapportnummer IBN-rapport 258.

Complete checklist van vogels van de wereld.

Er is een checklist verschenen met Latijnse namen van alle vogels van de wereld met daarachter de Nederlandse namen, terwijl per soort ook het gebied wordt vermeld waar ze voorkomen. De Nederlandse namen in deze lijst volgen in principe de door C.S. Roselaar samengestelde lijst uit de Geïllustreerde Encyclopedie van de Vogels (C.M. Perrins, red. 1991), zodat men in dit boek ook de literatuur terug kan vinden die voor de samenstelling werd gebruikt. Wel zijn de Nederlandse namen waar nodig aangepast aan de 'nieuwe spelling', zoals vastgelegd in de Woordenlijst Nederlandse taal, Sdu Uitgevers, Den Haag. Zo is het nu kakotoe geworden in plaats van kakotie en Heggenmus in plaats van Heggemus. Vogelnamen met voorzetsels als savanne en steppe hebben geen 'n' achter het voorzetsel, die echter bij Holenduif, Notenkraaker, Slangenarend en dergelijke wel zijn gebleven. Verkleinwoorden bij Baardmanneltje, Goudhaantje en Visdiefje zijn verdwenen maar zijn bij de schijnpaapjes en het Paapje aangehouden, evenals bijvoorbeeld bij Zilverbekje en Loodbekje, Kuifhaantje en Struikhaantje.

Wie ontdekt dat de Latijnse namen van de spechten op de bladzijden 106 en 107 allemaal zijn veranderd, hoeft niet te schrikken. De kolommetjes van de Latijnse namen zijn op deze bladzijden verwisseld en door het maken van een fotokopietje is dit ongelukje bij de opmaak van de tekst weer gauw opgelost.

Aan de soorten gaan telkens de ordes en een korte tweeregelige (soms drieregelige) omschrijving van de familie vooraf. Als aanvulling wordt

een aantal betrekkelijk kortgeleden beschreven soorten vermeld. Als aanvulling wordt ook de voorgestelde indeling van de vogels vermeld die is gebaseerd op DNA-DNA-hybridisatie-onderzoek. Een register van de wetenschappelijke namen van ordes (hoofdletters), families (vetgedrukt) en soorten gaat vooraf aan de index van de Nederlandse namen. Jammer dat de Nederlandse namen die Roselaar heeft gebruikt, niet allemaal in de index staan vermeld. Bij zo'n veertig soorten is afgeweken van de lijst van Roselaar en die worden wel in de toelichting van de Nederlandse bewerking vermeld.

Omdat het boek van Perrins ook in het Frans, Duits en Engels is verschenen, zou het uiterst gemakkelijk zijn geweest als ook op z'n minst de Engelse namen bij elke soort waren vermeld. Maar dat kan in de toekomst zeker wel worden verwacht.

De checklist bevat ruim 9300 in de wereld voorkomende soorten. Ondersoorten worden daarbij niet vermeld. Bij 436 vogelsoorten die met uitsterven of anderszins worden bedreigd, zijn de namen in de lijst met een naar beneden wijzend pijltje gemarkeerd. Een open hokje voor elke soortnaam kan worden gebruikt om aan te tekenen welke soort men ooit heeft gezien.

Niet alleen voor vertalers is deze paperback zeer handzaam, maar ook voor bijvoorbeeld verzamelaars van postzegels met afbeeldingen van vogels zullen van het boek veel gemak kunnen hebben.

Het is verbazingwekkend dat de Nederlandse uitgave nog eerder is verschenen dan de Engelse. Hulde aan Tirion die het waagde dit uit te geven. Wij bevelen dit boek sterk aan.

Michael Walters: Complete checklist Vogels van de Wereld. 351 bladzijden (1997). Vertaling en bewerking André J. van Loon. ISBN 90 5210 2430. Een publicatie van BV Uitgeversmaatschappij Tirion, Postbus 309, 3740 AH Baarn, (035) 541 20 50. Prijs f 49,50.

Minimumarealen voor dieren in duurzame populatienetwerken

In opdracht van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) is door het programma Kennisontwikkeling voor Milieuplanbureaufunctie (DLO) en het project Milieukwaliteit en Groene Ruimte (RIVM) een onderzoek gestart naar de minimumarealen voor dieren in duurzame populatienetwerken. Uitgangspunt is biodiversiteitsbehoud en de daarvoor benodigde maatregelen. Het rapport beschrijft een module die is geschikt voor beide gehanteerde programma's (LARCH en Natuurplaner). De onderzoekers trachten kennis te vergaren over wat (theoretisch) nodig is om voor gekozen doelsoorten duurzame populaties te realiseren. Dit onder andere in het licht van de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

Onder duurzaam wordt verstaan het uitsterven van vijf procent van een populatie over een periode van honderd jaar. In deze fase van het onderzoekproject ontkomt men helaas niet aan generalisatie en extrapolatie. Hierdoor zullen in het systeem inherente foutenbronnen ontstaan. Bijvoorbeeld, juist omdat heel wat gepubliceerde

'veldonderzoeken' die vroeg of laat in het onderzoekstelsel worden gebruikt, eveneens op extrapolatie berusten.

P.M.

J. Verboom, P.C. Luttikhuisen & J.T.R. Kalkhoven: Minimumarealen voor dieren in duurzame populatienetwerken. 49 bladzijden, figuren en tabellen, 2 bijlagen en literatuuroppgave (1997). Te bestellen bij IBN-DLO, Wageningen door het overschrijven van f 31,50 op girorekeningnummer 94 85 40, onder vermelding van de titel en het rapportnummer (IBN-rapport 259).

Maai gevoeligheid van de Nederlandse flora

Planten hebben een meer of minder grote gevoeligheid voor maairegiems. Weer anderen profiteren er juist van. Onder welk maa(stress)regiem kunnen planten zich handhaven? Aan de hand van een geformuleerde code (cijfer) hebben zeshonderdzesenvieftig planten een maaigetal gekregen en nog eens achtentwintig hebben een nieuw voorstel-maaigetal gekregen. De getallen gaan van 1 (verdraagt geen maaien) tot 9 (alleen concurrentiekracht bij regelmatig maaien of zware betreding). Met deze methode kan men meer inzicht krijgen in de kosten van natuurbeheer. De publicatie is niet alleen wetenswaardig maar opent ook de weg naar verantwoord kostenbeheer in en buiten de officiële natuurgebieden. De vruchtbare samenwerking tussen de onderzoeksinstituten IBN-DLO en het RIVM heeft aldus een interessant rapport opgeleverd. In gemeenten waar men naar meer ecologisch verantwoord beheer van het openbaar groen wil overgaan, lijkt dit rapport eveneens onmisbaar te zijn.

P.M.

G.W.W. Wamelink, H.F. van Dobben, J.R.M. Alkemade & J. Wiertz: Maai gevoeligheid van de Nederlandse flora; aanvulling van de door Briemite & Ellenberg (1994) geschatte indicatiegetallen (1997), 55 bladzijden, tabellen, 4 bijlagen en literatuuroppgave. Te bestellen bij het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen door overschrijving van f 41,50 op girorekeningnummer 948 540 onder vermelding van de titel en het rapportnummer IBN-rapport 255.

Versnippering door railinfrastructuur

De komende jaren gaan de Nederlandse Spoorwegen meer mensen en goederen vervoeren en dat heeft consequenties voor de railinfrastructuur. NS-Railinfrastructuur is verantwoordelijk voor de aanleg- en uitbreiding van het spoorwegnet. Dit rapport is een verkenning om meer inzicht te krijgen over de problemen bij versnippering van het landschap/biotopen. Door middel van een vergelijking van een dubbelspoorspoorweg met een vierstrooks autoweg tracht de onderzoeker meer zicht te krijgen op de komende problematiek met de fauna (behoudens vissen). Buiten beschouwing gebleven zijn de navolgende versnipperingseffecten: biotoopverlies, corridorfuncties van de spoorweg, verstoring tijdens de aanleg, verstoring door geluid- en windverplaatsing, verandering/geschiktheid van leefgebied als gevolg van railinfrastructuur. De bijlagen behandelen indicatiesoorten voor versnipperingseffecten en de sterkte van de effecten

van versnippering. Hoewel het rapport veel interessante informatie bevat, lijkt het zinnig dat natuurwerkgroepen het doen en laten van dit NS kritisch blijven volgen en voeden met zinvolle (lokale) informatie. Waarmee ongewenste problemen mogelijk kunnen worden voorkomen.

P.M.

P.J.M. Bergers, Versnippering door railinfrastructuur. Een verkennende studie (1997), 68 bladzijden, tabellen en figuren, 2 bijlagen. Te bestellen bij het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen door overschrijving van f 40,- op girorekening 948 540 onder vermelding van de titel en het rapportnummer IBN-rapport 262.

Where to watch birds in Devon & Cornwall including the Isles of Scilly & Lundy

Vogelaars die van plan zijn Zuid-west-Engeland te bezoeken doen er goed aan de titel van dit boekje op het meeneemlijstje te zetten. Voor het eerst verschenen in 1984, is nu een geheel herziene derde druk uitgekomen, die 47 vooraanstaande vogelgebieden behandelt, gelegen in Zuid-west-Engeland. Daarbij zijn illustere namen als de Exe Estuary, Dartmoor, de Scilly-eilanden en het eiland Lundy. Daar waar nodig zijn verhelderende kaartjes opgenomen; de tekeningen van Steve Bird en Peter Harrison van karakteristieke soorten zijn allerplezierigst.

Van ieder geselecteerd terrein geven de auteurs via subhoofdstukjes informatie over de aard van de biotoop, de waarneembare soorten, te prefereren seizoen(en) voor een bezoek, hoe er te komen en welke soorten in welk seizoen zijn te zien. Het boek telt ruim 340 bladzijden, waaruit wij kunnen opmaken dat in Devon en Cornwall heel wat is te zien.

David Norman & Vic Tucker: Where to watch birds in Devon & Cornwall including the Isles of Scilly & Lundy (1997). Third edition. Geïllustreerd door Steve Bird & Peter Harrison. Christopher Helm. A & C Black, 35 Bedford Row, London WC 1R 4JH. ISBN 0-7136-4293-9. Prijs £ 12.99.

Ontwormingsmiddelen en vogels

In opdracht van de Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten is door de Wetenschapswinkel Biologie in Utrecht een onderzoek gedaan naar de risico's van ontwormingsmiddelen bij vee in natuurgebieden. Met name de middelen die qua werkende stof behoren tot de avermectines blijken ecotoxicologisch gezien problemen op te leveren in het milieu. Bekend zijn negatieve invloeden op het voortplantingssucces bij insecten en ophoping van stoffen in regenwormen. De auteur wijst op risico's voor jonge Grutto's en Tapuiten. Er zijn echter heel wat meer soorten vogels en zoogdieren die (periodiek) gebruik maken van dierenleven in en nabij mest. Van een aantal andere ontwormingsmiddelen is de werking nauwelijks bekend. Dit onderzoek roept heel wat vragen op zoals het gebruik van deze middelen bij gewoon vee en bij gezelschapsdieren. Het is het zoveelste voorbeeld waar uit blijkt dat de medicamenten nauwelijks of niet zijn onderzocht op

ecotoxicologische gevolgen. Nader onderzoek is dringend gewenst, gezien de persistentie van een aantal werkzame stoffen in ontwormingsmiddelen.

Pierre Maréchal.

M. Montforts (1997): Ontwormingsmiddelen en Natuurbeheer. Een onderzoek naar ecologische risico's van enkele ontwormingsmiddelen na behandeling van grazend vee in natuurterreinen (1997), 57 bladzijden met tabellen en bijlagen. Te bestellen bij Wetenschapswinkel Biologie, Padualaan 6, 3584 CH Utrecht, (030) 253 73 63). Prijs f 12,50.

Montagu's Harrier

Vogelmonografieën zijn in. Ook de Engelse Arlequin Press heeft nu een serie aangekondigd, die najaar 1996 opende met 'Montagu's Harrier'. De tweede uitgave in de reeks zal als onderwerp hebben de Kerkuil, bij auteurs van vogelmonografieën een geliefde soort.

Grauwe Kiekendieven zijn weergaloos. Zonder van een in het licht boven open land vliegende en zeilende Grauwe Kiek te hebben genoten, is voor veel vogelaars de zomer onvolledig. Gelukkig kunnen wij weer naar de Lauwersmeer en Dollardpolders voor oogstrelende tafereelen van boven ruimtelijke gebieden in actie zijnde Grauwe Kiekendieven. Maar eind jaren tachtig haalde in Nederland de populatie waarschijnlijk de tien paren niet meer. Het verspreidingsgebied reikt vanaf Zuid-oost-Engeland tot voorbij de Jenisei in Siberië en van Zuid-Scandinavië tot in Marokko en Turkije. In dat gehele enorme gebied zijn aantalfuctuaties vastgesteld. uit het populatieoverzicht komt naar voren dat Europees Rusland met 25.000 paren de meeste Grauwe Kiekendieven herbergt. De aantallen nemen er toe, evenals in naties als Polen, de Baltische staten, Hongarije en Italië.

'Montagu's Harrier' scoort alleszins voldoende. Het boek laat zich fijn lezen, hetgeen vooral ook is te danken aan de emotionele betrokkenheid die de auteur laat blijken met de soort te hebben. De voortreffelijk ondersteunde illustraties bewijzen dat Bruce Pearson in het veld ruim van Grauwe Kiekendieven heeft genoten. Veel aandacht krijgt 'de ontdekking' van de vogel door de Brit George Montagu (1753-1815) alsmede negentiende-eeuwse publicaties over de 'Ash-Coloured Falcon'. In het diepgravende hoofdstuk veldkenmerken komen vanzelfsprekend de verschillen met Steppiekiekendief en Blauwe Kiekendief aan bod. Geen verrassing is het bijna veertig bladzijden in beslag nemende gedeelte over de Grauwe Kiekendief in Engeland, waarmee overigens niet is gezegd dat de studie op hoofdzakelijk in dat land vergaarde kennis is gebaseerd. Uitgebreid gaat Clarke in op het sociaal gedrag waarbij hij niet ten onrechte in vervoering raakt bij het beschrijven van de baltsvluchten. Semikolonievorming gaat ver: uit Frankrijk is bekend een vestiging van ruim twintig nesten op drie hectare. Gemeenschappelijke slaappleaten komen zowel in de broedgebieden als in de winterkwartieren voor. Opmerkelijk is de beschrijving van een slaappleat in Velavadar in Gujarat, Noord-west-India, waar tot tweeduizend

Grauwe Kiekendieven en Steppiekiekendieven komen overnachten.

Het doet pijn te lezen dat op Malta jaarlijks vierduizend doortrekkende Grauwe Kiekendieven worden geschoten. Hoopvol is dat in veel Europese landen vogelbeschermers succes boeken met maatregelen die verhinderen dat nestjongen omkomen in oogstmachines. In Catalonië is men in de weer jonge vogels die elders in Spanje van de oogstmachines zijn gered, uit te zetten in moerassen, in de hoop dat deze daar zullen terugkeren in plaats van in graanvelden.

Roger Clarke: Montagu's Harrier. 208 bladzijden, 2 kleurenplaten, 4 kleurenfoto's, veel tekeningen van Bruce Pearson (1996). Uitgever Arlequin Press, 26 Broomfield Road, Chelmsford, Essex CM1 1SW, Engeland. ISBN 1 900159 35 X. Prijs £ 18,95, f 65,-, Bf. 1200,-.

GLO

Kieviten, ransuilen en andere vogels

Voor de jeugdige vogelliefhebber is een aardig boek verschenen dat iedereen (ook ouderen) op weg helpt om de kennis over vogels verder uit te breiden. Aan de binnenzijde van het omslag staan bovendien 89 vogelsoorten afgebeeld. Het vertelt hoe vogels leven, waarom ze lange of dunne snavels hebben, waarom ze eieren leggen en wat ze eten, maar ook hoe je met een kijker om moet gaan of aan welke voorwaarde een nestkastje moet voldoen. Geen ingewikkelde teksten maar alle hoofdstukjes zijn begrijpelijk en eenvoudig te begrijpen. Soms zijn vogelnamen in de tekst vet gedrukt, een andere maal weer niet.

De magnifieke kleurenplaatjes van Ewoud de Groot maken het tot een aantrekkelijk vogelboek voor diegenen die toch eens iets meer over de vogels om ons heen willen weten.

Frans Buissink: Kieviten, ransuilen en andere vogels. 40 bladzijden, vele kleurentekeningen van Ewoud de Groot (1997). Uitg. Schuyt & Co., Postbus 563, 2003 RN Haarlem, (023) 532 54 40. Prijs f 24,50.

Brochure 'Feiten en Cijfers' over windenergie

Het Landelijk Bureau Windenergie (LBW) geeft regelmatig informatie uit over de stand van zaken met betrekking tot windenergie in Nederland. Er blijken nog steeds veel vooroordelen over windenergie te bestaan, die in de praktijk reeds lang zijn ontzenuwd. Het LBW is een onafhankelijke stichting, die windenergie in Nederland wil bevorderen. Om dit te bereiken zet het LBW regelmatig de feiten op een rij. Een paar voorbeelden:

- één windturbine van 750 kiloWatt levert voldoende elektriciteit voor zo'n zeshonderd gezinnen.
- het gemiddelde geluidsniveau dat bij bewoners rondom windturbines wordt gemeten, bestaat uit het suizen van de rotorbladen en is ongeveer 40 dB(A). Een gesprek in een kamer is al gauw 60 dB(A)
- bij een juiste plaatsing zijn vogelslachtoffers grotendeels te voorkomen. Als er duizend MegaWatt aan windenergie in Nederland staat verwacht onder andere Vogelbescherming Neder-

land maximaal 20.000 vogelslachtoffers, terwijl hoogspanningsleidingen twee miljoen (!) slachtoffers eisen en het verkeer tussen de twee en zeven miljoen (!).

- een windturbine moet drie tot zes maanden draaien om alle energie op te wekken, die nodig is voor de fabricage, instandhouding en afbraak van de windturbine zelf.

Al deze informatie is terug te vinden in brochures van het LBW.

De nieuwste brochure 'Feiten en Cijfers 1997' is pas verschenen en is op te vragen bij de Windenergie Infolijn, telefoonnummer (030) 691 77 60, van maandag tot en met donderdag van 10.00 tot 14.00 uur. Ook alle andere brochures over windenergie en geluid, vogels en de planning van windprojecten zijn bij het LBW verkrijgbaar.

Eagle Studies

The World Working Group on Birds of Prey and Owls (WWGBP) komt op gezette tijden met publicaties om van te watertanden. Zoals bijvoorbeeld het in augustus 1996 verschenen 'Eagle Studies', een pil van 550 bladzijden, waarvan de komst geruime tijd geleden was aangekondigd. Degenen die bijzondere belangstelling hebben opgevat voor Europese arenden, zullen 'Eagle Studies' niet laten passeren. Het overgrote deel bestaat uit rapporten over Zeearend, Schreeuw- en Bastaardarend en Keizerarend, handelend over nationale populatie-ontwikkelingen, aanpak beschermingsprojecten, voedsel en verbluffende resultaten ten aanzien van ingebrachte satellietzenders.

'Eagle Studies' kwam tot stand mede dankzij steun van de European Haliaeetus Association. Deze betrokkenheid droeg ongetwijfeld bij tot veel zeearendnieuws, in de meeste gevallen positief. Met uitzondering van de Kaukasus, Griekenland, Roemenië en waarschijnlijk voormalig Joegoslavië gaat het de soort vrijwel overal voor de wind. De wereldpopulatie belooft tussen de 8.000 en 10.000 paren, tweemaal het aantal dat het Wereld Natuur Fonds hanteert bij zijn argumentatie de soort in Nederland te introduceren. Boeiend is de bijdrage van Uwe Robitzky over het succesvolle zeearendmanagement in Sleeswijk-Holstein, waar na twintig jaar tobben zich een doorbraak voltrekt: in 1983 waren er slechts twee paren, in 1990 zes, vorig jaar veertien en de afgelopen zomer twintig. Voor recent was nieuw het bestaan van een tamelijk omvangrijke populatie Zeearenden (vijftien à twintig paren) in de vloedbosgebieden langs de Sava ten zuidoosten van Zagreb in Kroatië; daar huizen ook veertig à vijftig paren Schreeuwaren.

In Mecklenburg-Vorpommeren nam de Visarend toe van 41 paren in 1975 tot tachtig paren in 1991; 75% broedt op hoogspanningsmasten, een fenomeen dat in 1936 voor het eerst werd vastgesteld. Ook in Polen zijn er tekenen van visarendherstel, zij het dat de populatie geen schaduw is van die van de vorige eeuw.

Veel aandacht voor de Keizerarend met rapporten uit Hongarije en Slowakije, waar de soort ter-

rein terugwint. Uit Bulgarije en vervolgens uit Griekenland waarvan Ben Hallmann moet rapporteren dat de Keizerarend op het punt staat de natie de rug toe te keren, een gang van zaken die sterk verband houdt met vogelschietlust onder Griekse geweerdragers. In het Europese deel van de voormalige Sovjet-Unie, inclusief de Kaukasus, komen Russische ornithologen uit op een schatting van 220-250 paren Keizerarenden. 'Eagle Studies' besluit met een lange bijdrage van Bernd-U. Meyburg waarin deze eerste resultaten uit de doeken doet ten aanzien van satellietzenderonderzoek. Nadat in 1984 in de Verenigde Staten men met deze wijze van trekonderzoek was gestart, werden na 1992 in Europa, Afrika en Azië 43 arenden van negen soorten met zendertjes uitgerust. Er is te lezen hoe deze vogels bij hun trek over en verblijf op andere continenten dagelijks zijn te volgen, is bijzonder indringend. Een in Saoedi-Arabië bij Mekka van een zendertje voorziene Keizerarend trok naar het noorden van China en was volgende winter weer terug bij Mekka. Er wordt verwacht dat steeds lichtere zendertjes beschikbaar zullen komen, geschikt voor kleinere vogelsoorten.

Aan de hand van de terugmeldingsratio van geringe Stepparenden, waagt de auteur zich aan een berekening hoeveel Stepparenden zouden moeten worden geringd om dezelfde gegevens boven water te krijgen als nu voorhanden komen via één met een satellietzender uitgeruste vogel. Kortom een revolutie tekent zich af.

G.L.O.

B.-U.Meyburg, R.D. Chancellor (1996): Eagle Studies. Uitgave van de World Working Group on Birds of Prey and Owls, 15b Bolton Gardens, Londen SW5 0AL, Engeland. Tel/Fax: +44 171 370 18 96. E-mail: WWGBP@aol.com. 549 bladzijden. Uitgever Lentz Druck, Berlijn. Prijs DM 25.00.

Vogels kijken.

Alles over vogels in Europa.

Dit is een uiterst recommandabel boek, niet alleen voor degenen die genteresseerd zijn geraakt in vogels en voornemens zijn van vogels kijken hun liefhebberij te maken, maar ook voor vogelaars die zich verder in de hobby willen verdiepen. Zoals tegenwoordig vaker is 'Vogels Kijken' internationaal van opzet. Het boek verscheen in verschillende delen van de wereld, steeds in locale edities. De Europese versie van 'Vogels Kijken' alsmede de Nederlandse editie werden ontwikkeld bij Uniepers in Abcoude, die de hoofdredactie toevertrouwde aan Arnoud B. van den Berg, die ook het voorwoord verzorgde. Geopend wordt met een schitterend gedicht van de Nederlandse dichteres Ida Gerhardt. Uitgever en redactieteam hebben met 'Vogels Kijken' een prestatie van formaat geleverd. Via korte, voortreffelijk opgemaakte hoofdstukken wordt de lezer de wereld van de vogels binnengevoerd. Met tekst en illustraties slaagde men er uitstekend in steeds opnieuw de raakvlakken naar voren te brengen die aspirant-vogelaar met vogels kunnen verwerven. In de reeks inleidende hoofdstukken komen alle facetten aan bod die met vogels hebben te maken. Daarbij was het een goe-

de gedachte in aparte kadertjes naar voren te brengen prominente pioniers die zich in de desbetreffende tak van ornithologie onderscheidden. Behandeld wordt ook hoe zich te prepareren op excursies, het maken van aantekeningen, keuze optiek en basisprincipes voor vogelherkenning. Ruime aandacht krijgen aanleg van vogeltuinen en het voeren en de bescherming van vogels.

Uiteraard ontbreken niet de gedragscodes voor vogelaars in het veld. Het tweede deel van het boek wordt ingenomen door een habitatwijzer. Steeds openend met een biotoopschildering van Erik van Ommen, nemen de auteurs achtereenvolgens door de avifauna van stedelijke gebieden, bosgebieden, open terreinen, wetlands, kustgebieden en gebergtes. Daarbij vormde uitgangspunt een soortselectie op Europese basis. Ieder van de gekozen soorten kreeg een portretfoto en voorts vaak voortreffelijk geslaagde randillustraties, gemaakt door Gerald Driessens, Frits Jan Maas, Karel Mauer en Erik van Ommen. De slothoofdstukken behandelen de raadpleeg de bronnen, wederom dusdanig volledig en doordacht gerangschikt dat de aspirant-vogelaar er maximale informatie uit kan putten. Recensent was onder de indruk van de praktische opzet van 'Vogels Kijken' en realiseerde zich dat dit vooral ook mogelijk kon zijn door de internationale opzet van het boek: vogels kennen geen grenzen en, in het kielzog daarvan, de ornithologie en degenen die zich daarmee bezighouden evenmin. Tevens geeft het boek aan hoe vogels kijken zodanig gezelschaps populair is geworden dat boeken als het hier behandelde werk, op de markt komen. Het is te hopen dat de vogels zelf daarbij ook baat hebben. In ieder geval een pluim op de hoeden van de initiatiefnemers, redactieteams en uitgevers.

G.L.O.

Arnoud B. van den Berg, Tom van der Have, Guido Keijl & Dominic Mitchell: Vogels Kijken. Alles over Vogels in Europa. Oorspronkelijk titel: Birding - A Nature Company Guide. Bewerkt en vertaald door Guido Keijl & André van Loon. 288 pagina's, vele foto's en kaartjes. Illustraties van Gerald Driessens, Frits-Jan Maas, Karel Mauer en Erik van Ommen (1997). Kosmos Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen in opdracht van Uniepers BV, Abcoude, Nederland. ISBN 90 215 9255 X. Prijs f 69,90.

Internationaal vogelbeschermingsnieuws II

Het tweede nummer van jaargang 1997 van 'World Birdwatch', tijdschrift van BirdLife International, geeft als gebruikelijk weer veel interessant vogelbeschermingsnieuws, zowel positief als negatief. Michael Rands, de directeur van BirdLife, meldt dat de organisatie van de Global Environment Facility (GEF) US\$ 4,52 miljoen ontving voor projecten in Afrika. BirdLife denkt dit bedrag te bestemmen in Burkina Faso, Kameroen, Ethiopië, Ghana, Kenia, Sierra Leone, Zuid-Afrika, Tanzania, Tunesië en Oeganda. Een BirdLifeteam in Vietnam, bestaande uit onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam en het Nationaal Natuurhistorisch Museum van Leiden, ontdekten dat in het Cat Loc-reservaat

Davids Bospatrijs regelmatig voorkomt. Deze eendem voor Vietnam was tot dusver slechts bekend van een in 1927 verzamelde vogel. In Engeland ging een man acht maanden achter de tralies om het smokkelen van Eleonora's Valken. De man had zes vogels thuis. Na het tien dagen durende proces kwam aan het licht dat ook nog eens zes vogels waren doorverkocht aan valkeniers. De Eleonora's Valk heeft een wereldpopulatie van 4500 paren. Onlangs kreeg in Engeland een Nederlander twee jaar en een hoge boete omdat de man in zijn woning in Wales honderden onder de CITES (Convention on International Trade in Endangered Species) vallende soorten bezat.

Voorts slecht nieuws uit Thailand waar de Maleise Plevier steeds meer het veld moet ruimen voor recreatieprojecten en uit Vietnam, waar een Frans visvijverproject een bedreiging vormt voor een deel van het Cat Tien Nationaal Park. Overigens werden in maart 1997 elders in Vietnam 27 Lepelbekstrandlopers op een hoogwatervluchtplaats geteld. De grote aandacht die in de Verenigde Staten de Dwergplevier ten deel valt, gaat resultaat opleveren: sinds 1991 is de populatie 7% gegroeid. Uit Nieuw-Zeeland valt te melden dat de beroemde Kakapo, de zeer bedreigde het vliegvermogen missende papegaai met vier jongen het succesvolste broedseizoen sinds 1981 had. Er zijn er nu 54 stuks; sinds 1992 waren op Codfish Island geen jongen meer geboren. Door gebruik te maken van satelliettechnologie is eindelijk ontdekt waar de kleine populatie Siberische Witte Kraanvogels broedt die in Iran overwintert (maximaal tien vogels). Dat is net ten oosten van de Oeral, ten noordwesten van de stad Tjumen. Met 26 uitgevlogen jongen uit 52 paren had ook de Bermuda Stormvogel, de beroemde Cahow, in 1996 een uitstekend broedseizoen. De ontdekking van zeven Kaalkopibissen in Eritrea in februari 1997 geeft weer hoop dat nog ergens in het Midden-Oosten een onbekende kolonie van deze zeer bedreigde soort is gevestigd. Slecht nieuws is er uit Botswana waar de vrees bestaat dat de Okavango Delta minder water zal gaan ontvangen nu Namibië bovenstrooms in de Okavango Rivier met oude stuwplannen in de weer is.

Met een verhaal over de ornithologisch interessante Poda Lagune in Bulgarije, geschreven door Petar Iankov van de Bulgarian Society for the Protection of Birds, een artikel over het Bialowieza Bos in Polen en een artikel over BirdLife's activiteiten in de Palasvallei in Pakistan besluit deze World Birdwatch met een kort overzicht van hetgeen de International Committee for Bird Protection (ICBP), thans BirdLife International in zijn vijftienjarige jarig bestaan heeft bereikt. De organisatie werd opgericht op 20 juni 1922 in Londen.

GLO.

World Birdwatch June 1997 Volume 19 No 2. ISSN 0144-4476. Abonnementprijs £ 25,00 per jaar. BirdLife International, Wellbrook Court, Girton Road, Cambridge CB3 0NA, UK-Gr. Britain.

Handbuch der Vögel Mitteleuropas compleet

'Das Handbuch' overtreft in bijna alles hetgeen wij van ornithologische werken gewend zijn. Met veertien delen uitgevoerd in 22 forse boekwerken die bij elkaar 15.438 bladzijden tellen, maakt allereerst de omvang diepe indruk. Er zullen weinig ornithologische series bestaan waarvan de verschijning gespreid plaatsvond over een tijdperk van ruim drie decennia. Voorts zal degenen die nu besluit zichzelf 'Das Handbuch' cadeau te doen, zich daarvoor de monumentale aanschafprijs van tegen de vijfduizend gulden moeten getroosten (4188,- Duitse marken). En tot slot wekt natuurlijk bewondering de omvang van het karwei en de kwaliteit van de prestatie die de Zwitser Urs N. Glutz von Blotzheim en de Oostenrijker K.M. Bauer leverden. Want ieder die het privilege heeft 'Das Handbuch' regelmatig te kunnen raadplegen, zal beamen dat men zelden tevergeefs op zoek gaat, hoe onoorlijk het op te lossen ornithologische probleem ook is. Ons respect groeit verder bij het besef dat tijdens de dertigjarige verschijningsduur het onderzoek, de kennis en het inzicht inzake veel facetten van de ornithologie enorm toenamen. Een van de weinige onderdelen waarop 'Das Handbuch' geen records brak, is dat van de illustraties. In dit werk geen veelheid aan kleurrijke en oogstrelende vogelplaten, maar spaarzame afbeeldingen, meestal in de vorm van functionele pentekeningen; totaal zijn nog geen zestig kleurenplaten te vinden, maar wel 2.724 afbeeldingen en 591 tabellen.

Zomer 1997 kwam het veertiende en laatste deel uit, uitgevoerd in drie boeken met 2072 bladzijden, kosten 684 Duitse marken. In Nederland moest 'Natuur & Boek' in Den Haag 725 gulden rekenen aan antekeningen; los verkocht komt deel veertien op ongeveer 850 gulden. De prijs doet naar adem happen en vergt veel van het financiële uithoudingsvermogen van degenen die in 1966 met 'Das Handbuch' begonnen of later inhaakten en volhielden. Ook een prijs waarmee Aula-Verlag de verdenking op zich laadt extra ruim te rekenen, er terecht op vlissend dat de cliëntele om de serie compleet te bezitten, het laatste deel toch niet laten schieten. Begrip valt daarvoor overigens wel op te brengen. Want afgezien van het mammoetkarwei waarmee begin jaren zestig auteurs en redactieteam aanvingen, krijgt ook Aula-Verlag een pluim op de hoed dat ze het risico aandurfdten met het project te beginnen. Of in het zakelijke klimaat anno 1997 wederom een uitgever zou aanvangen met een over decennia lopend project als 'Das Handbuch', is de vraag. Om verschillende redenen is aannemelijk dat indien nu al met een 'Handbuch der Vögel Mitteleuropas' zou worden gestart, het project ingrijpend anders van opzet zou zijn wat betreft omvang, uitvoering, gebiedsbegrenzing en, teneinde het werk toegankelijker te maken voor een breder publiek, wellicht in het Engels. En ook is redelijk te verwachten dat dan het illustratiebeleid anders zou uitpakken. Inmiddels is immers het publiek veel meer visueel ingesteld. Hoe dan ook, het zou best kunnen zijn

dat het nu volledige 'Handbuch der Vögel Mitteleuropas' de laatste vertegenwoordiger is van een generatie vogelboeken. Aula-Verlag zag er overigens kennelijk wel brood in tegelijkertijd met de voltooiing van 'Das Handbuch', ook met herdrukken van een reeks klassieke Duitse ornithologische werken te komen. Zo zijn onder andere herdrukt 'Die Raubvögel Europas' van Fritz Engemann (1928), 'Die Raubvögel der Heimat' van Otto Kleinschmidt (1934), 'Rossitten' van Johannes Thienemann (1928) en het befaamde driedelige 'Handbuch der Deutschen Vogelkunde' van Günther Niethammer (1937-1942). Vastgesteld kan worden dat tijdens de ruim dertigjarige verschijningsduur van de serie, de ornithologische kennis in omvang enorm toenam en verdiepte: in 1966 kreeg de Ooievaar 27 bladzijden toebedeeld, tien jaar later de Kievit 66, in 1980 de Merel 90 bladzijden, met welke omvang de redactie het maximum kennelijk bereikt achtte, want de Spreeuw moest het in 1993 met 'slechts' 88 bladzijden doen. Dat het nog uitgebreider kan, bewees het begin 1997 verschenen speciale nummer van 'Ardea' getiteld 'Oystercatchers and their estuarine food supplies' dat 538 bladzijden telde. Maar goed, hoe Aula-Verlag en auteurs in staat zullen zijn 'Das Handbuch' bijgewerkt te houden, is een arbeid die het bevattingsvermogen te boven gaat. Tot en met deel negen verschenen herdrukken of zijn deze in voorbereiding; van deel zes komt de derde druk er al aan. Maar van deze herdrukken onderging de omvang van de boeken geen wijziging en de stof werd slechts minimaal bijgewerkt. Degeen die er over piekert om alsnog aan 'Das Handbuch' te beginnen, kan er in ieder geval zeker van zijn dat het besluit niet behoeft te worden uitgesteld tot er zekerheid bestaat over de komst van een opvolger: die zal er niet komen. En voor het overige overheerst ontzag.

Hieronder een overzicht van de verschenen delen met daarbij vermeld twee prijzen. De eerste prijs geldt bij afname van het gehele werk in eens; de tweede is de prijs van het desbetreffende deel los gekocht (opgave 'Natuur & Boek').

GLO.

Deel 1: Gaviiformes - Phoenicopteriformes.
Duikers, futen, pijlstormvogels, stormvogels en stormvogeltjes, reigers en roerdompen, flamingo's. Tweede druk. 1987. 483 bladzijden, 70 afbeeldingen. Aula. 315-00066. Prijs f 110,-. Los f 132,50.

Deel 2: Anseriformes (eerste deel) - Eendachtigen (zwanen, ganzen, eenden). Tweede druk. 1990. 535 bladzijden, 76 afbeeldingen, 5 kleurenplaten. Aula. 315-00068. Prijs f 125,-. Los f 157,50.

Deel 3: Anseriformes (tweede deel) - Eendachtigen (eenden, zaagbekken). Tweede druk. 1992. 504 bladzijden, 78 afbeeldingen, 1 kleurenplaat. Aula. 315-00409. Prijs f 125,-. Los f 155,-.

Deel 4: Falconiformes - Stootvogels.
Tweede druk. 1989. 943 bladzijden, 128 afbeeldingen, 3 kleurenplaten. Aula. 315-00069. Prijs f 250,-. Los f 297,50.

Deel 5: Galliformes en Gruiformes.
Hoenderachtigen, rallen en kraanvogels. Tweede druk. 1994. 700 bladzijden, 100 afbeeldingen, 5 kleurenplaten. Aula. 315-00070. Prijs f 225,-. Los f 250,-.

Deel 6: Charadriiformes (eerste deel) - Scholekster, plevieren, strandlopers en snippen. Derde druk in voorbe-

reiding. 840 bladzijden, 109 afbeeldingen, 7 kleurenplaten. Aula. 315-00187. Prijs f 225,-. Los f 250,-.

Deel 7: Charadriiformes (tweede deel) - strandlopers, Kluten, Steltkluten, Renvogels. Tweede druk. 1985. 895 bladzijden, 138 afbeeldingen, 3 kleurenplaten. Aula. 315-00450. Prijs f 225,-. Los f 262,50.

Deel 8/I: Charadriiformes (derde deel) - jagers en meeuwen.
Tweede druk in voorbereiding. 700 bladzijden, 103 afbeeldingen, 1 kleurenplaat. Aula. 315-00451. Prijs f 325,- samen met deel 8/II. Los f 210,-.

Deel 8/II: Charadriiformes (derde deel) - sterns en alkachtigen
Tweede druk in voorbereiding. 572 bladzijden, 144 afbeeldingen. Aula. 31500502. Prijs f 325,- samen met deel 8/I. Los f 175,-.

Deel 9: Columbiformes, Piciformes - duiven, koekoeken, uilen, Nachtzwaluw, gierzwaluwen, Scharrelaar.
Tweede druk 1994. 1148 bladzijden, 212 afbeeldingen, 2 kleurenplaten. Aula. 315-00452. Prijs f 297,50. Los f 350,-.

Deel 10/I: Passeriformes (eerste deel), Alaudidae, Hirundinidae - leeuweriken en zwaluwen. 1985. 507 bladzijden, 75 afbeeldingen, 3 kleurenplaten. Aula. 315-00453. Prijs f 357,50 samen met boek deel 10/II. Los f 175,-.

Deel 10/II: Motacillidae, Prunellidae (eerste deel), piepers, kwikstaarten, waterspreeuwen, winterkoningen, 1985. 676 bladzijden, 134 afbeeldingen, 4 kleurenplaten. Aula. 315-00503. Prijs f 357,50 samen met deel 10/I. Los f 247,50.

Deel 11/I: Passeriformes (tweede deel), Turdidae - tapuiten en Eriethacinae. 1988. 728 bladzijden, 170 afbeeldingen, 4 kleurenplaten. Aula. 315-00454. Prijs f 390,- samen met deel 11/II. Los f 272,50.

Deel 11/II: Passeriformes (tweede deel), Turdinae - echte nachtegaleen. 1988. 498 bladzijden, 106 afbeeldingen, 2 kleurenplaten. Aula. 315-00504. Prijs f 390,- samen met deel 11/I. Los f 185,-.

Deel 12/I: Passeriformes (derde deel), Sylviidae - rietzangers, karekieten, spotvogels. 1991. 626 bladzijden, 143 afbeeldingen, 57 tabellen. Aula. 315-00455. Prijs f 430,- samen met deel 12/II. Los f 230,-.

Deel 12/II: Passeriformes (derde deel), Sylviidae - grasmussen, bladzangers, goudhaantjes. 1991. 834 bladzijden, 158 afbeeldingen, 53 tabellen, 5 kleurenplaten. Aula. 315-00505. Prijs f 430,- samen met deel 12/I. Los f 269,-.

Deel 13/I: Muscicapidae - Paridae.
1993. 808 bladzijden, 179 afbeeldingen, 54 tabellen, 2 kleurenplaten. Aula. 315-00456. Prijs f 678,- samen met delen 13/II en 13/III. Los f 292,50.

Deel 13/II: Sittidae - Laniidae.
1993. 560 bladzijden, 116 afbeeldingen, 25 tabellen, 3 kleurenplaten. Aula. 315-00506. Prijs f 678,- samen met delen 13/I en 13/III. Los f 205,-.

Deel 13/III: Corvidae - Sturnidae.
1993. 809 bladzijden, 149 afbeeldingen, 39 tabellen, 1 kleurenplaat. Aula. 315-00507. Prijs f 678,- samen met delen 13/I en 13/II. Los f 292,50.

Deel 14/I: Passeridae - Vireonidae.
1997. 304 bladzijden, 66 afbeeldingen. Aula. 315-00962. Prijs f 725,- samen met delen 14/II en 14/III. Los f 125,-.

Deel 14/II: Fringillidae - Parulidae.
1997. 938 bladzijden, 194 afbeeldingen, 4 kleurenplaten. Aula. 31500963. Prijs f 725,- samen met delen 14/I en 14/III. Los f 372,50.

Deel 14/III: Emberizidae - Icteridae
1997. 830 bladzijden, 106 afbeeldingen, 2 kleurenplaten. Aula. 31500964. Prijs f 725,- samen met delen 14/I en 14/II. Los f 360,-.

Adres van de uitgever: Aula-Verlag, Postfach 1366, D-65003 Wiesbaden, BRD.